

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شیطان و جن در قرآن و روایات

جلسه هفتم - ۸۸/۸/۲۶

۲-۳) جنیان نوع زندگی تکلیفی و معنوی دارند.

از آیات و روایات مشخص میشود که جنیان یک نوع موجودات سمبلیک نبوده، بلکه دارای اختیار و تکلیف هستند. لذا برای آنها رسولانی خداوند فرستاده است. بر همین اساس مؤمن و کافر دارند و ممکن است به بهشت و یا جهنم داخل شوند.

در یک اصل کلی هر موجودی که دارای شعور باشد، به همان میزان شعور و درکی که دارد، دارای تکلیف بوده و مورد بازخواست قرار خواهد گرفت.

حداقل این شعور در حیوانات قرار دارد. بنابر آیهی ۳۸ از سورهی انعام، تمامی جنبنندگان روی زمین به صورت امتیاهی هستند که محشور خواهند شد:

«وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ»

و یا در سوره تکویر - آیهی ۵ داریم:

«وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ»

در توصیف قیامت آمده است: و هنگامی که حیوانات وحشی محشور میشوند.

البته در تفسیر این آیه و چگونگی حشر حیوانات سه نظریه وجود دارد:

۱) برخی گفتهاند منظور از آیه، محشور شدن انسانها به شکل حیوان است. مثلاً انسانی که در دنیا

همواره به دنبال شهوت جسمی بوده در قیامت به شکل خوک محشور خواهد شد، و یا انسانی که به دیگران آزار و اذیت میرسانده به شکل عقرب محشور خواهد شد.

۲) برخی محشور شدن حیوانات را در ارتباط با انسان تفسیر کرده اند. به این شکل که برخی از حقوق انسانها در رابطه با حیوانات متعلق به آنها میباشد. مثلاً ممکن است فردی به حیوانی که متعلق به شخص خاص است، آسیبی زده و به آن شخص مدیون شود. لذا در آخرت آن حیوان هم به علت حقوق انسانها محشور خواهد شد.

۳) برخی مفسرین با توجه به سوره‌ی انعام - آیه ۳۸ معتقدند خود حیوانات مستقلاً دارای حشر هستند. از آن جهت که دارای شعوری هر چند حداقل هستند و به همان میزان دارای اختیار و تکلیف بوده، لذا محشور خواهند شد.

نظریه اول هر چند از نظر مصداق صحیح است ولی تفسیر کاملی از این آیه نمیباشد. نظریه دوم هم نمیتواند مورد پذیرش قرار گیرد. آنچه که با آیات و روایات منطبق است، محشور شدن حیوانات و دیگر جنندگان در قیامت است.

ولی وضعیت در مورد جنیان کاملاً متفاوت است. بنابر صریح آیات قرآن این گروه دارای عقل و شعور و اختیار هستند و نسبت به نعمتهایی که در اختیارشان قرار گذاشته شده است تکلیف دارند و مورد بازخواست قرار خواهند گرفت.

جهت مستدل بودن بحث به آیات زیر اشاره خواهد شد:

۳-۲-۱) آیه عبودیت

سوره‌ی ذاریات - آیه ۵۶:

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»

جن و انس را جز برای عبودیت نیافریدم.

لِيعْبُدُونَ در اصل «لِيعْبُدُونِي» میباشد که به علت تسهیل در تلفظ حذف شده است. لذا معنی درست آیه این است که من جن و انس را فقط برای عبودیت خودم آفریدم.

عبودیت با عبادت متفاوت است و معنای وسیعتری دارد. عبادت بیشتر اعمال عبادی و مناسک ظاهری را شامل میشود؛ ولی عبودیت بندگی کامل خداوند در تمامی ابعاد وجودی است که البته عبادات را نیز در برمیگیرد. عبودیت یعنی انسان در تمام کارها و برنامه‌های زندگی در ارتباط با اجتماع، خانواده و... مسائل فکری و ذهنی و همچنین اعمال جوانحی و قلبی، به طور کامل بندگی خداوند را بکند.

اغلب مفسرین با استناد به این آیه، هدف آفرینش را توضیح داده‌اند، یعنی هدف از آفرینش جن و انس را «عبودیت» دانسته‌اند.

البته اگر به آیات قرآن دقیق توجه کنیم، هدف از آفرینش، معرفت حضرت حق و «عبودیت» راه رسیدن به آن است.

سوره‌ی یس- آیه ۶۱ دلیل بر این مدعاست:

«وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ»

از این آیه بر میآید که «عبودیت» همان صراط مستقیم است. بنابراین عبودیت، راه است نه هدف.

ولی در سوره‌ی طلاق- آیه ۱۲ آمده است:

«اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

قَدِيرٌ...»

که هدف آفرینش را علم و معرفت شمرده است.

بر همین اساس مفسرینی مثل ابن عباس در توضیح «لِيعْبُدُونَ» گفته‌اند یعنی «لِيعْرِفُونَ» یعنی هدف از

آفرینش و خلقت جن و انس معرفت خداوند است و راه رسیدن به این هدف عبودیت و بندگی می باشد.

لذا این آیه صراحت دارد که جنیان مثل انسانها باید از طریق بندگی خداوند به معرفت راه یابند. بنابراین دارای تکلیف بوده و در طول زندگی خود باید اعمال عبادی و تکلیفی خاص خودشان را انجام دهند.

۳-۲-۲) آیات ابتدایی سوره جن

برای توضیح بیشتر به آیات ابتدایی سوره جن توجه خواهیم کرد:

«قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا (۱)»

بگو به من وحی شده است که عده ای از جنیان به سخنان تو به خوبی گوش کرده‌اند و گفته‌اند در این سخنان، مطالب تازه و عجیبی وجود دارد.

«نَفَرٌ» یعنی گروهی و «استماع» یعنی گوش کردن با توجه و دقت و «قرآن» در اینجا سخن و گفته‌های که قرائت و بیان شده است)

در این آیه بیان شده که گروهی از جنیان سخنان پیامبر اکرم (ص) را با دقت و توجه شنیده و سپس آن را برای دیگر دوستان خود نقل کردند. و آنها از شنیدن این جملات شگفت زده شدند.

لذا معلوم است که جنیان دارای قدرت درک و فهم خوبی هستند، زبان می‌فهمند و میتوانند سخن پرمحتوا را از سخنان معمولی تشخیص دهند.

«يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَامْتَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا»

این سخنان هدایتگر به راه راست میباشد، پس ما به آن ایمان آوردیم و هرگز به پروردگاران شرک نمی‌ورزیم.

«وَأَنَّهُ تَعَلَّى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا»

و پروردگار ما بلند مرتبه است و نیازی به زن و فرزند ندارد.

بنابراین جنیان دارای درک و دریافت هدایت بوده و به راه درست ایمان دارند و برخی از آنها مؤمنین خالص و واقعی هستند.

«وَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا»

و یک نفر از ما (منظور ابلیس است) که سفیه و احمق است، به خداوند حرفهای نادرست و پراکنده ای نسبت میدهد.

این آیه چنانکه پیش از این گفته شد، دلیل دیگری بر جن بودن ابلیس است و سفیه بودن از این جهت است که در خلقت انسان، جنبهی جسمی او را در نظر گرفت و با تکبر خود را از انسان برتر دید و بر امر خداوند نافرمانی و سرپیچی کرد.

«وَ أَنَا ظَنَّنَا أَن لَّنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا»

و ما یقین داریم که انس و جن هرگز به خداوند نسبت دروغ نمی دهند. (در برخی آیات قرآن «ظن» به معنی یقین است نه گمان).

این آیه در تکمیل آیه قبلی بوده و یاوه گویی های ابلیس را دروغ معرفی میکند.

در ادامهی بحث به آیات ۱۱ تا ۱۵ از سوره ی جن توجه خواهیم کرد:

«وَ أَنَا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَ مِنَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قَدَدًا (۱۱)»

وَ أَنَا ظَنَّنَا أَن لَّنْ نُعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَ لَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا (۱۲)»

وَ أَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَى ءَامَنَّا بِهِ فَمَنْ يُؤْمِنُ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَ لَّا رَهَقًا (۱۳)»

وَ أَنَا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَ مِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا (۱۴)»

وَ أَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا (۱۵)»

از این آیات مشخص میشود برخی از جنیان افراد صالحی هستند و و برخی دیگر ناصالح. دستهای از آنها به بیانات و دستورات پیامبر اکرم (ص) توجه کرده و به او ایمان آورده اند. بنابراین رسول اکرم (ص) پیامبر جنیان نیز بوده اند. برخی از آنها تسلیم خداوند هستند و برخی خیر. برخی مؤمنند و برخی کافر.

و سپس میفرماید قاسطین از آنها وارد جهنم خواهند شد. بنابراین معلوم می شود جنیان نیز دارای پیامبر بوده و رسول اکرم (ص) نیز پیامبر آنها می باشد. ولی آیا آنها پیامبر و یا رسولانی از جنس خودشان هم داشته اند؟

۳-۳-۳) آیات سوره احقاف

سوره ی احقاف - آیات ۲۹ تا ۳۱:

«وَ إِذِ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّنذِرِينَ (۲۹)»

ای پیامبر، به یاد آور زمانی را که گروهی از جنیان را به سوی تو فرستادیم تا به قرآن گوش فرا دهند، هنگامی که حاضر شدند به یکدیگر گفتند ساکت باشید. پس هنگامی که قرآن خواندن پیامبر (ص) تمام شد، برای انذار به سوی قوم خود بازگشتند.

بر اساس این آیه، گروهی از جنیان وظیفهی انذار و تبلیغ اسلام و احکام دین را بر عهده داشته اند.

همان گونه که در آیه دیگر در مورد انسانها آمده است میگوید از میان هر قومی باید یک عده باشند

که دین را یاد بگیرند، به اجتهاد برسند و به انذار و تبلیغ دین در میان قوم خود پرداخته اند و حقایق دین را برای آنها بازگو کنند.

اما اینکه آیا پیغمبری از جنس خود دارند؟ در این باره از آیات قرآن استفاده هایی میشود که در ادامه

بحث ذکر خواهد شد، اما آیا از جنس انسان به جز پیامبر اکرم (ص) کس دیگری پیامبر آنان بوده است یا خیر؟

قطعاً به لحاظ مکلف بودن جنیان، باید دارای پیامبر باشند. از جمله حضرت موسی (ع) که در ادامه می فرماید:

«قَالُوا يَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ

طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ (۳۰)»

این گروه از جنیان هنگامی که نزد قوم خود بازگشتند به قوم خود گفتند ما آیاتی از کتابی را شنیدیم که بعد از موسی^(ع) نازل شده است که تصدیق کننده‌ی کتب قبلی بوده و به سوی حق و به سوی صراط مستقیم هدایت می‌کند.

«يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيَجْرُكُم مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ (۳۱)»

ای قوم ما، به کسی که از طرف خداوند شما را میخواند پاسخ مثبت دهید و به او ایمان بیاورید تا گناهان شما مورد مغفرت خداوند قرار گرفته و شما را از عذاب دردناک رهایی بخشد.

از این آیات اختیار تکلیف، ارسال رسل، حشر و جزا و پاداش در مورد جنیان ثابت می‌شود.

۳-۳-۴) آیه ۱۳۰ سوره انعام

آیه ی دیگری که مؤید بحث ماست، سوره ی انعام- آیه ی ۱۳۰ می باشد:

«يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا

شَهَدْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا...»

ای گروه جن و انس، آیا از بین شما رسولانی از خودتان، برای شما نیامد تا آیات مرا برایتان بخواند و شما را از روز قیامت بترساند، در پاسخ میگویند آری شهادت میدهیم که این گونه بوده است.

از عبارت «رسل منکم» می‌توان احتمال داد که جنیان از جنس خودشان نیز رسولانی داشته‌اند. به خصوص گفتیم طبق روایات جنیان چند هزار قبل از خلقت انسان در روی زمین زندگی می‌کرده‌اند، لذا باید پیامبرانی از جنس خودشان داشته باشند.

البته اینکه جنیان پیامبرانی از جنس انسان داشته‌اند طبق آیات قرآن قطعی است و رسول اکرم^(ص)

به طور حتم پیامبر جنیان بوده است. از آیهی ۳۰ سورهی احقاف میتوان به احتمال قوی، استنباط کرد که حضرت موسی (ع) نیز پیامبر آنها بوده است.

آیهی ۱۳۰ سورهی انعام هم اشعار دارد که جنیان پیامبرانی از جنس جن برای خودشان داشته اند، هر چند به طور قطع این موضوع استنتاج نمیشود.

۳-۳-۵) آیه ۸۸ سوره ی اسراء

این بحث را با اشاره به سورهی اسراء - آیهی ۸۸ که در مورد تحدی میباشد به پایان خواهیم برد:

«قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰى اَنْ يَّاتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْءَانِ لَآ يَّاتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَاَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ

ظَهِيْرًا»

ای پیامبر بگو اگر تمام انسانها و جنیان دور هم جمع شوند تا چیزی شبیه این قرآن را بیاورند، نخواهند توانست، حتی اگر برخی از آنها پشتیبان و یار و یاور برخی دیگر باشند.

از این آیه نکات مهمی را در مورد جنیان می توان برداشت کرد:

- جنیان دارای قدرت درک و فهم قرآن هستند، زیرا تا هنگامی که نسبت به آیات فهم نداشته باشند، نمی توانند با آن مبارزه کنند.

- گروهی از جنیان با قرآن مخالف هستند.

- جنیان زبان می فهمند، حتی عربی فصیح و بلیغ را می شناسند.

- جنیان قابلیت تعامل و همکاری با انسان را دارند و بالعکس، و این کار می تواند از طریق الهامات و اخبارات صورت پذیرد.